

5. Грошев А. В. Профессиональное правосознание сотрудников органов внутренних дел (понятие, функции, проблемы формирования) : учеб. пособие / А. В. Грошев. – Екатеринбург : Изд-во ЕВШ МВД России, 1995. – 82 с.
6. Баранов П. П. Правосознание и правовое воспитание / П. П. Баранов // Общая теория права : курс лекций. – Н. Новгород : Изд-во Нижегород. ВШ МВД РФ, 1993. – С. 475–494.
7. Матузов Н. И. Правовой нигилизм и правовой идеализм как две стороны «одной медали» / Н. И. Матузов // Правоведение. – 1994. – № 2. – С. 3–16.
8. Вопленко Н. Н. Правосознание и правовая культура : учеб. пособие / Н. Н. Вопленко. – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2000. – 52 с.
9. Кузнецов Р. А. Деформация профессионального правосознания юристов : монография / Р. А. Кузнецов, В. С. Плетников, А. С. Шабуров. – Екатеринбург : Изд-во Урал. юрид. ин-та МВД России, 2008. – 103 с.
10. Мухін В. В. Професійна правосвідомість: поняття, особливості, функції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Мухін Віталій Володимирович. – Х., 2007. – 23 с.
11. Темченко В. І. Формування професійної правосвідомості співробітників міліції (проблеми теорії і практики) : монографія / В. І. Темченко. – К. : НАВСУ ; Авангард, 2001. – 188 с.
12. Матюхіна Н. П. Управління персоналом органів внутрішніх справ України (теоретичні та прикладні аспекти) : монографія / Н. П. Матюхіна / за заг. ред. О. М. Бандурки. – Х. : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 1999. – 287 с.
13. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні : указ Президента України від 24 трав. 2011 р. № 597/2011 // Офіційний вісник Президента України. – 2011. – № 16. – Ст. 748

Надійшла до редколегії 17.05.2012

ЖИДОВЦЕВА О. А. ПРЕОДОЛЕНИЕ И ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ДЕФОРМАЦИИ ПРАВОСОЗНАНИЯ СОТРУДНИКОВ КРИМИНАЛЬНОЙ МИЛИЦИИ ПО ДЕЛАМ ДЕТЕЙ

Исследована деформация профессионального правосознания сотрудников криминальной милиции, работающих с несовершеннолетними правонарушителями. Рассмотрены проблемные вопросы, связанные с особенностями деформации профессионального правосознания, анализом их видов, причин возникновения, а также определением возможных путей их преодоления и предупреждения.

ZHYDOTSEVA O. OVERCOMING AND PREVENTION OF THE DEFORMATION OF PROFESSIONAL LEGAL CONSCIOUSNESS OF CRIMINAL POLICE EMPLOYEES WORKING WITH JUVENILE OFFENDERS

The deformation of professional legal consciousness of criminal police employees working with juvenile offenders is researched. The problem questions, which concern the peculiarities of the deformation of the professional legal consciousness, its types, reasons, ways of overcoming and prevention are considered.

УДК 343.627(477)

М. Г. ЗАСЛАВСЬКА,

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінального права № 1

Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого»

НОРМАТИВНІ ФАКТОРИ СОЦІАЛЬНОЇ ОБУМОВЛЕННОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ЩОДО ОХОРОНИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ (СТ. 137 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

Розглянуто нормативні фактори соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя і здоров'я дітей за ст. 137 Кримінального кодексу України.

У сукупності факторів, що обумовлюють кримінально-правову відповідальність за неналежне виконання обов'язків щодо охорони жит-

тя і здоров'я дітей, важливе місце посідають **нормативні фактори**. Характеристика цих факторів дозволяє, з одного боку, встановити

відповідність кримінально-правової норми системі норм, об'єднаних єдністю предмета правового регулювання і, з іншого боку, позначити можливу прогалину у праві [1, с. 14], якщо така має місце. У літературі з питань криміналізації суспільно небезпечних діянь цілком справедливо, на наш погляд, звертають увагу на необхідність встановлення кримінально-правових норм, які сприяють соціальній інтеграції людей, зміцнюють систему соціальних цінностей. «Варто також пам'ятати, – зазначають учені, – що принципи криміналізації виражають не тільки необхідність реальних суспільних відносин, що лежать поза і в основі кримінального закону, але і внутрішні потреби самого права, істотні зв'язки всередині системи кримінально-правових норм» [2, с. 209].

При характеристиці нормативних факторів встановлення і збереження кримінальної відповідальності за розглядуваний злочин слід звертатися насамперед до системно-правових принципів, які відображають внутрішню логічну несуперечність системи норм кримінального права, а так само норм кримінального та інших галузей права (конституційного, цивільного тощо) [2, с. 210]. До таких належать: принцип конституційної адекватності, системно-правової несуперечності криміналізації (декриміналізації) конкретного діяння, міжнародно-правової необхідності і допустимості криміналізації тощо [2, с. 228–233].

У частині визначення конституційної адекватності норми кримінального закону, яка закріплює відповідальність за неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя і здоров'я дітей, необхідно вказати на статті 27 і 49 Конституції України, що передбачають право людини на життя і на охорону здоров'я, статті 23 і 48 Конституції України, що проголошують право кожного на вільний розвиток своєї особи і право на достатній життєвий рівень. Встановлення відповідності кримінально-правової норми нормам Конституції має принципове значення при характеристиці соціальної обумовленості [2, с. 229] і припускає дотримання двох умов. По-перше, це суперечність кримінально-правової новели Основному Закону держави і, по-друге, досить повна реалізація проголошених Основним Законом принципів і положень [1, с. 15; 3, с. 172]. Аналіз нормативних факторів соціальної обумовленості прийняття ст. 137 Кримінального кодексу України (далі –

КК) і подальшого збереження даної норми дозволяє дійти висновку, що заходи кримінальної відповідальності за невиконання або неналежне виконання професійних чи службових обов'язків щодо охорони життя і здоров'я неповнолітніх не суперечать нормам Конституції України і логічно доповнюють сукупність заходів правового регулювання та охорони суспільних відносин у даній сфері суспільного життя.

Суттєве значення в питанні щодо дотримання принципу системно-правової несуперечності при криміналізації невиконання або неналежного виконання професійних чи службових обов'язків щодо охорони кримінальним законом життя і здоров'я неповнолітніх має аналіз норм, закріплених в інших галузях законодавства. Зокрема, норми цивільного права, що закріплені у законах України «Про охорону дитинства», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та в інших нормативних актах, прийнятих з метою розвитку окремих положень Конституції України, конкретизують зміст прав неповнолітніх на охорону життя і здоров'я, їх фізичного та психічного розвитку, передбачають гарантії реалізації даних прав та заходи щодо їх захисту і відновлення. Наприклад, ст. 35 Закону «Про охорону дитинства» містить норму, відповідно до якої «особи, винні в порушенні вимог законодавства про охорону дитинства, несуть цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законів України» [4]. Безумовно, норма цивільного законодавства подібного змісту визначає наявність норми в КК, котра забезпечує як превентивний вплив на суспільні відносини щодо охорони життя і здоров'я дітей, так і каральну функцію права щодо винних. Примітним є те, що ст. 137 КК застосовується у своєрідній «ізоляції» від адміністративного законодавства, оскільки аналіз останнього не дозволяє встановити норми, згідно з якою можливе застосування адміністративних стягнень до осіб, винних у порушенні обов'язків щодо охорони життя і здоров'я неповнолітніх. У цьому випадку норма ст. 137 КК не тільки посідає разом із нормами цивільного законодавства належне місце в системі кримінально-правових норм щодо охорони прав неповнолітніх, але і вказує на реально існуючу прогалину в адміністративному законодавстві.

Більш ніж переконливим ми вважаємо відповідність норми ст. 137 КК нормам міжнародного права. Вже початкове ознайомлення зі змістом низки міжнародно-правових актів переконує в доцільності конкретизації і посилення кримінальної відповідальності за подібні суспільно небезпечні діяння. Женевська декларація прав дитини 1924 р., Декларація прав дитини 1959 р., Міжнародний пакт про цивільні і політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Конвенція про права дитини 1989 р. та інші міжнародні угоди, до яких приєдналася Україна¹, передбачають обов'язок держав-учасниць забезпечити всебічну підтримку, розвиток та охорону прав неповнолітніх, декларують ужиття економічних, соціальних, правових та інших заходів, необхідних для задоволення інтересів світового співтовариства. Крім цього, на громадську свідомість і ступінь розуміння важливості охорони життя і здоров'я дітей впливають інші міжнародні акти, до яких Україна поки що не приєдналася. Мова, зокрема, йде про Паризьку декларацію «Жінки, діти і синдром набутого імунodefіциту (СНІД)» 1989 р., Всесвітню декларацію про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей 1990 р., Європейську конвенцію про реалізацію прав дітей 1996 р. Очевидно, що вирішення проблеми охорони прав дітей, порушеної на настільки високому рівні, припускає наявність правової можливості застосування до окремих осіб найбільш суворих видів юридичної відповідальності.

¹ Разом із тим слід відмітити, що, на думку вчених у галузі кримінального права, правовий захист неповнолітніх був би ефективнішим за наявності окремого розділу в системі Особливої частини КК «Злочини проти сім'ї та дітей (неповнолітніх)». Виділення в КК пропонованої глави чи розділу відповідатиме вимогам Конвенції про особливий захист дитинства з боку держави і сприятиме посиленню уваги правоохоронців до цих злочинів [5, с. 180–186].

Проблемі законодавчого забезпечення захисту життя і здоров'я дітей приділяє свою увагу також Н. С. Юзікова, котра в 1999 р. запропонувала закріпити в новому Кримінальному кодексі 2001 р. норму, що передбачала б відповідальність за «невиконання обов'язків щодо нормального виховання і розвитку неповнолітнього» [6, с. 128].

Відзначаючи системно-правову несуперечність розглянутої норми нормам КК, відмітимо наступне. Із прийняттям у 2001 р. нового Кримінального кодексу України кримінально-правова охорона життя і здоров'я неповнолітніх набула внутрішньої цілісності, завершеності. Зазначена обставина вже розглядалася нами при викладі дослідження історичних факторів криміналізації неналежного виконання обов'язків щодо охорони життя і здоров'я дітей. Можна лише уточнити, що потребам системи кримінального права відповідає норма, яка закріплює відповідальність за невиконання або неналежне виконання як службових, так і професійних обов'язків. Останню обставину ми вважаємо особливо важливою в плані вказівки на осіб, що безпосередньо здійснюють нагляд і догляд за дітьми. Від якості виконання цими особами своїх обов'язків вирішальною мірою залежить благополуччя неповнолітніх підопічних, їхнє життя, здоров'я і розвиток. При цьому специфіка сфери діяльності вихователів, педагогів, тренерів, педіатрів полягає в тому, що «предметом» праці є невід'ємні цінності людини і недоліки такої праці, «брак» спричиняють не майнові збитки, а каліцтва і хвороби. Це, у свою чергу означає знівечену долю, затримку у фізичному та інтелектуальному розвитку, неможливість розкриття всіх своїх здібностей. У низці випадків недоліки у виконанні професійних обов'язків щодо охорони життя і здоров'я дітей обертаються смертю тих, хто щойно прийшов у цей світ, робив перші кроки і хотів навчитися жити в ньому. Інакше кажучи, без належного правового реагування залишалися суспільно небезпечні діяння, що становлять реальну загрозу і заподіюють шкоду генофонду нації, її майбутньому розвитку, значною мірою знижують міру задоволення соціального інтересу в здоровому поколінні².

² Ми не заперечуємо проти того, що до прийняття КК 2001 р. заходи щодо охорони прав неповнолітніх на життя і здоров'я, нормальний розвиток не мали правового ресурсу. Дійсно, слідчо-судова практика йшла шляхом застосування норми про недбалість, убивство через необережність чи необережне тілесне ушкодження. Однак норма спеціального змісту була відсутня, і в силу дотримання принципу законності поза правовим «полем» дуже часто залишалась суспільно небезпечна поведінка

Відповідність ст. 137 КК нормам Конституції й іншим, що входять у систему правового регулювання охорони життя і здоров'я дітей, нормам, не є і не повинне бути буквальним. Будучи компонентом певної правової системи, норма Закону про кримінальну відповідальність виступає юридичною гарантією всебічної реалізації конституційного права і повинна, по-перше, запобігати порушенням норм права, об'єднаних єдністю предмета правового регулювання і, по-друге, містити міру відповідальності на випадок порушення. Крім цього, законодавець, установлюючи заборону і закріплюючи її в нормі Особливої частини КК, повинен заповнити прогалину у праві і не створити при цьому ситуацію необґрунтованої конкуренції кримінально-правових норм [7, с. 20]. Вважаємо, що ст. 137 КК цим вимогам відповідає.

Дослідження нормативних факторів криміналізації з точки зору проблем застосування кримінально-правової новели в слідчо-судовій практиці або, як прийнято говорити в теорії кримінального права, – дотримання принципу процесуального втілення (реалізації) переслідування, представляється доцільною аргументація з посиланням на інформацію, що була надана Державною судовою адміністрацією України. Так, протягом 2002–2010 років³ судами України винесено 56 вироків за обвинуваченням у вчиненні злочину, що передбачений ст. 137 КК. Дана судова практика при відносній «скромності» своїх показників наочно демонструє якість формалізації і закріплення в ст. 137 КК ознак розглядуваного злочину.

При звертанні до кримінально-правових системних принципів криміналізації і дослідженні відповідності їм норми ст. 137 КК ми можемо встановити реалізацію принципу безпрогальності закону і ненадмірності заборони [1, с. 235]. Так, закріплення і подальше збереження кримінальної відповідальності за неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя і здоров'я дітей заповнює прогалину закону, яка існувала у КК 1960 р. і була пов'язана з неможливістю

застосування заходів кримінально-правового впливу до осіб, що порушили свої професійні обов'язки і заподіяли шкоду життю або здоров'ю дітей. Тим самим виключаються випадки необґрунтованого визнання службовими особами вихователів установ дошкільного освіти, їхніх помічників (так званих няньок), учителів середніх загальноосвітніх шкіл та інших працівників. Учені зазначають, що «прийнята суспільною свідомістю норма, навіть якщо її цільова ефективність невелика, небезкорислива, оскільки вона “добудовує” систему права і тим самим сприяє соціальній інтеграції людей і зміцненню системи соціальних цінностей» [1, с. 213].

Закріплення в ст. 137 КК кримінальної відповідальності за невиконання поряд із професійними також і службових обов'язків забезпечує реалізацію принципу повноти складу [1, с. 239]. У цій частині законодавець сформулював спеціальну норму стосовно норми ст. 367 КК «Службова недбалість». Вважаємо, що пріоритет при цьому наданий специфіці сфери діяльності (зростання і формування підростаючого покоління), а не правовому становищу (статусу) зобов'язаних осіб. Однак, на нашу думку, редакція ст. 137 КК вимагає певного уточнення саме з огляду на принцип повноти складу. Видимим недоліком з боку законодавця є відсутність у даній статті вказівки на наслідки у вигляді шкоди фізичному і психічному розвитку неповнолітнього⁴. На наше глибоке переконання шкода, заподіяна розвитку дитини, є не менш тяжкою, ніж тілесні ушкодження, і так само, як і шкода здоров'ю, перешкоджає задоволенню соціального інтересу в здоров'ї нації, повноцінному новому поколінню⁵. «Особливістю прав дитини є необхідність спеціального захисту цих прав для того, щоб були забезпечені можливості і сприятливі умови для вільного і повноцінного розвитку дітей», – відзначає В. Л. Кевлова [8, с. 173–180]. Необхідність встановлення кримінально-правової охорони фізичного та психічного розвитку неповнолітніх визнається й іншими вченими [9, с. 14].

вчителів, вихователів та інших працівників (із числа осіб, які не визнавались службовими), через яке наставали наслідки у виді різного ступеня тяжкості тілесні ушкодження або ж смерті неповнолітнього.

³ Згідно з даними Державної судової адміністрації України у 2002 р. був винесений 1 обвинувальний вирок.

⁴ Подібного роду наслідки, які визнаються суспільно небезпечними, вже відомі кримінальному законодавству України. Див., між іншим, ст. 150 УК «Експлуатація дітей».

⁵ Більш детальна аргументація даної думки наводиться при дослідженні об'єкта і об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 137 УК.

Список використаної літератури

1. Борисов В. И. Уголовная ответственность за нарушение правил, норм и стандартов, обеспечивающих безопасность дорожного движения / В. И. Борисов, С. В. Гизимчук. – Харьков : Консум, 2001. – 160 с.
2. Основания уголовно-правового запрета (криминализация и декриминализация) / под ред. В. Н. Кудрявцева и А. М. Яковлева. – М. : Наука, 1982. – 302 с.
3. Борисов В. И. Дотримання принципу Конституційної відповідності у проєкті Кримінального Кодексу України / В. И. Борисов // Теоретичні та практичні питання реалізації Конституції України: проблеми, досвід, перспективи : матеріали наук.-практ. конф. (25 черв. 1997 р.). – К. ; Х. : Право, 1998. – С. 171–173.
4. Про охорону дитинства : закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
5. Крестовська Н. М. Проблеми вдосконалення правового захисту дітей від різних форм насильства / Н. М. Крестовська // Закон і підліток : матеріали обл. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 27 жовт. 2000 р.) / гол. ред. Ю. Л. Титаренко. – Донецьк : ДІВС, 2001. – С. 180–186.
6. Юзікова Н. С. Кримінально-правові проблеми відповідальності проти неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Юзікова Наталія Семенівна. – О., 1999. – 191 с.
7. Борисов В. И. Основные проблемы охраны безопасности производства в уголовном законодательстве Украины : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Борисов Вячеслав Иванович. – Харьков, 1992. – 399 с.
8. Кевлова Л. В. Социальные и правовые принципы защиты детей в Украине от противоправных посягательств на их личные права / Л. В. Кевлова // Закон і підліток : матеріали обл. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 27 жовт. 2000 р.) / гол. ред. Ю. Л. Титаренко. – Донецьк : ДІВС, 2001. – С. 173–180.
9. Голіна В. В. Основні положення концепції Закону України про попередження насильства в сім'ї / В. В. Голіна // Проблеми насильства в сім'ї: правові та соціальні аспекти / упоряд. О. М. Руднева ; наук. ред. А. П. Гетьман. – Х. : Право, 1999. – С. 10–23.

Надійшла до редколегії 08.06.2012

**ЗАСЛАВСКАЯ М. Г. НОРМАТИВНЫЕ ФАКТОРЫ СОЦИАЛЬНОЙ
ОБУСЛОВЛЕННОСТИ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА
НЕНАДЛЕЖАЩЕЕ ИСПОЛНЕНИЕ ОБЯЗАННОСТЕЙ ПО ОХРАНЕ ЖИЗНИ
И ЗДОРОВЬЯ ДЕТЕЙ (СТ. 137 УГОЛОВНОГО КОДЕКСА УКРАИНЫ)**

Рассмотрены нормативные факторы социальной обусловленности уголовной ответственности за ненадлежащее исполнение обязанностей по охране жизни и здоровья детей по ст. 137 Уголовного кодекса Украины.

**ZASLAVSKA M. NORMATIVE FACTORS OF SOCIAL CONDITIONALITY OF
CRIMINAL LIABILITY FOR INADEQUATE FULFILLMENT OF DUTIES ON
PROTECTION OF LIFE AND HEALTH OF CHILDREN ACCORDING TO ART. 137
OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE**

Standard factors of social conditionality of criminal liability for inadequate fulfillment of duties on protection of life and health of children according to Art. 137 of the Criminal Code of Ukraine are considered.

УДК 351.743+340.134(477)

І. В. ЗОЗУЛЯ,

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
навчально-наукового інституту права та комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

**ПЕРЕБІГ РЕФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК МВС УКРАЇНИ
ЗА МАТЕРІАЛАМИ «БІЛОЇ КНИГИ» ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК:
СТАН І ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ**

Виконано аналіз результативності заходів із удосконалення законодавчої і нормативно-правової бази в перебігу реформування внутрішніх військ МВС України, висвітлених Головним управлінням внутрішніх військ МВС України в «Білих книгах» внутрішніх військ у 2008 та 2011 роках.

Реформування внутрішніх військ у складі Міністерства внутрішніх справ України є одним із актуальних завдань сьогодення. Разом із тим, перебіг означеного реформування не отримав такого широкого оприлюднення в науковій літературі, як, наприклад, реформування